

דבר ה' זו הלכה (שבת קל"ח):

הלכה שבועית בנושאים אקטואליים

שניים מקרא ואחד תרגום - מקורות והערות

א. שניים מקרא ואחד תרגום

במסכת ברכות (ח א) למדנו "אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו עטרות ודיבן שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו"¹.

ערוך השולחן סובר שתקנה זו היא מיסודו של משה רבינו עליו השלום, שתיקן לישראל לקרוא בתורה בכל שבת ולהתכונן לקריאה על ידי לימוד הפרשה לפני כן.

כתבו האחרונים שטעם התקנה הוא כדי שיהיה כל אחד בקי בתורה. טעם נוסף כתב ערוך השולחן על פי המדרש, שהקב"ה אמר כל פרשה פעמיים בלב ורק אחר כך אמר למשה, וזכר לזה תקנו שניים מקרא ואחד תרגום.²

ב. אופן הקריאה

שתי סוגיות באופן הקריאה. כיצד לקרוא ומה לקרוא.

כיצד לקרוא: נחלקו הפוסקים מהי הדרך הנכונה ביותר לקרוא. יש אומרים לקרוא כל פסוק פעמיים ואחר כך תרגומו ויש אומרים לקרוא כל פרשייה (פתוחות וסתומות) פעמיים ואחר כך תרגומה ויש אומרים שניתן לקרוא את כל הפרשה פעמיים ואחר כך את התרגום.

להלכה: לכתחילה יש לקרוא כל פסוק או פרשייה פעמיים. בדיעבד יוצאים ידי חובה גם בקריאת הפרשה כולה ואפילו בקריאה בלחש יחד עם הקורא בתורה בצבור.³

מה לקרוא: הראשונים חלוקים באיזה תרגום מדובר בגמרא. השיטה הרווחת היא שתרגום אונקלוס עדיף על כל התרגומים לפי שניתן בסיני. מאידך יש סוברים שהעיקר הוא שהתרגום יהיה מובן לקורא, לכן ניתן לקרוא גם תרגומים לשפות אחרות. שיטה שלישית, היא דעת הסמ"ג והרא"ש הסוברים שהטוב ביותר הוא לקרוא פירוש. וביאר הטור שכוונתם לפירוש רש"י.

למעשה, פסק השו"ע לקרוא תרגום אונקלוס, והוסיף "וירא שמים יקרא תרגום וגם פירוש רש"י"⁴.

מקורות והערות

1. במסכת ברכות (ח א) למדנו "אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו עטרות ודיבן שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו".

ופירש רש"י "ישלים פרשיותיו - של כל שבת ושבת". ומכאן יסוד החיוב לקרוא את פרשת השבוע שניים מקרא ואחד תרגום לפני קריאתה בבית הכנסת.

הראב"ן (סי' פח) מדקדק בלשון הגמרא - 'עם הצבור', שחיוב זה מוטל רק על יחיד שנמצא במקום שאין בו מניין, שפירוש המילים 'עם הציבור' הוא שישלים ביחידות את מה שהצבור קוראים. למרות זאת הוא סובר שיש מקום לקריאת שנים מקרא ואחד תרגום גם ביחיד שהוא חלק ממניין, וז"ל, "ני"ל דביחיד הדר בכרך מיירי שאין לו עשרה לקרות בתורה, שצריך לכון השעה שקורין הציבור בפרשה בבהכ"נ ויקרא גם הוא ביחיד שנים מקרא כנגד שנים הקורין בבית הכנסת ואחד תרגום כנגד המתרגם בב"ה, שכן היה מנהגם כדתנן (מגילה כג ב) הקורא בתורה לא יפחות לקרות פחות מג' פסוקים ולא יקרא למתרגם יותר מפסוק אחד, דאם כמו שפירשו רבותיי דבקריאת הפרשה בבוקר בשבת מיירי כמו שאנו רגילין, לימא לעולם יקרא אדם הפרשה בשבת שנים מקרא וכו', עם הציבור למה לי, אלא ודאי עם הציבור ממש כדפרישית, ועוד שנים מקרא וכו' למה לי הלא ישמעו בב"ה ויצאו ידי חובתן. ואעפ"כ מנהגינו מנהג גמור, דזימנין דלא מצי מכוין דעתיה בב"ה לכל הפרשה ויצא בקריאה שקרא כבר".

אמנם כפי שהעיד הראב"ן עצמו רוב הראשונים לא הבינו כך את הגמרא. להבנתם החיוב מוטל על כל יחיד אף על פי שישמע את קריאת התורה בבית הכנסת.

כך פסק הרמב"ם (הל' תפילה פי"ג הל' כה) "אף על פי שאדם שומע כל התורה כולה בכל שבת בצבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע סדר של אותה שבת שנים מקרא ואחד תרגום, ופסוק שאין בו תרגום קוראהו שלש פעמים עד שישלים פרשיותיו עם הצבור".

ובשו"ע (או"ח סי' רפה סע' א) נפסק "אף על פי שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור, חייב לקרות לעצמו בכל שבוע פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום אפילו עטרות ודיבן".

2. ערוך השולחן אורח חיים סימן רפה (סע' ב-ד)

"ולא נודע לנו טעמו של דבר ובוודאי בשעה שתקן משה רבינו לקרות בתורה תקן ג"כ תקנה זו שכל אחד יקרא שנים מקרא ואחד תרגום והלבוש כתב כדי שיהא בקי בתורה ע"ש ואין זה מספיק

כמוכן ונראה דהחיות בתורה השמיעה והלימוד כמו שאומרים בברכת אהבה לשמוע ללמוד והנה השמיעה היא בשבת מס"ת כשרה כתובה כדת וכהלכה ולכן ילמוד מקודם בחומש ויעלה בקודש לשמוע מס"ת ואיתא בסוטה (לז ב) כללות ופרטות נאמרו בסיני ונשנו באהל מועד ונשתלשו בערבות מואב ע"ש לכן צריך ללמוד ג' פעמים אפילו בפסוק שאין בו תרגום כמו שיתבאר כנגד אלו הג' אך במקום שיש תרגום בחרו בתרגום הפעם השלישי כדי שיבין מה שהוא לומד והתרגום קרוב ללשון הקודש וניתן בסיני כדאמרינן בנדרים (לז ב) ויקראו בספר תורת אלקים מפורש. מפורש זה תרגום וניתן מסיני כמבואר שם אלא ששכחום וחזר אונקלס ויסדו כדאמרינן ריש מגילה ע"ש [וכעין זה ראיתי באליהו זוטא בשם מטה משה ולא ביאר כראוי ע"ש] וי"א כנגד שנים הקורין ואחד המתרגם [ראב"ן]...

דהא כל פרשה אמר הקדוש ברוך הוא למשה ביחד ובין פרשה לפרשה היה הפסק כדאיתא בת"כ ריש ויקרא מה היו ההפסקות משמשות כדי ליתן ריוח למשה להתבונן בכל פרשה ופרשה והביאו רש"י בחומש ע"ש ואולי דמטעם זה צוו לקרות שנים מקרא ואחד תרגום דאיתא במדרש (ילקוט איוב כח) כל דבר ודבר שהיה הקדוש ברוך הוא אומר למשה היה אומר שני פעמים בלבו ואח"כ היה אומרה למשה מה טעם אז ראה ויספרה חד וכו' ע"ש".

3. המגן אברהם (סי' רפה ס"ק א) הביא מחלוקת אחרונים כיצד יש לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום. "כתב שלי"ה שיקרא כל פרשה ב פעמים ואח"כ התרגום עליה וכ"כ רש"ל וכן מבואר במגילה דף ד. אבל הלחם חמודות סי' מא פסק דיקרא כל פסוק ב פעמים והתרגום עליו וכ"כ בהג"ה י"נ בשם האר"י וסדר היום וכ"כ בכתבים וכ"מ סי' קמה שהיו נוהגין כן בזמן שהיו מתרגמים. והפסוק האחרון אמרו אחר התרגום כדי לסיים בתורה אם הוא רגיל בטעמים יקרא בס"ת".

במעשה רב (סי' ס) מובא שמנהג הגר"א היה לקרוא פרשייה שלמה פעמיים ואחריה תרגומה.

ובערוך השלחן (שם) כתב לחזק מנהג זה, "ונראה כן מצד הסברא דהא כל פרשה אמר הקדוש ברוך הוא למשה ביחד ובין פרשה לפרשה היה הפסק כדאיתא בת"כ ריש ויקרא מה היו ההפסקות משמשות כדי ליתן ריוח למשה להתבונן בכל פרשה ופרשה והביאו רש"י בחומש ע"ש... ועכ"פ הקדוש ברוך הוא אמר למשה כל פרשה בפ"ע ובריש מגילה אמרו אעבור פרשתא דא ואתנייה ע"ש ופרשה מקרי פתוחה או סתומה וזה שמצויין בחומשים שלישי רביעי וכו' זה אינו כלום".

מאידך כפי שהביא המגן אברהם, שיטת האר"י הקדוש הייתה לקרוא פסוק פסוק, וכך נהגו פוסקים רבים, ונתנו טעם לדבר שכך מבינים טוב יותר (עי' חזו"ע שבת א עמ' שא).

ובערך השלחן (סעי' ו) כתב ראייה לדבריהם "מלשון הגמ' שנים מקרא ואחד תרגום לשון זכר ופרשה היא לשון נקבה ופסוק לשון זכר אך י"ל דאדם קאי דהאדם יאמר שני פעמים מקרא ואחד תרגום".

והוסיף לתלות מחלוקת זו בטעמי התקנה שהובאו לעיל "ויראה לי דזה תלוי בהטעמים דלטעם שכתבנו בסעי' ד' וודאי דאפרשה קאי וכן לטעם שכתבנו בסעי' ב' אבל לטעם הי"א שבסוף סעי' ב' וודאי על כל פסוק קאי".

למעשה כתב המשנה ברורה (ס"ק ב) "ובענין הקריאה יש דעות בזה בין אחרונים י"א שיקרא כל פסוק ב פעמים ותרגום עליו וי"א שיקרא כל פרשה ב"פ ואח"כ התרגום היינו שיקרא כל פרשה פתוחה או סתומה ב פעמים ואח"כ התרגום ובמ"א ובשע"ת מצדדים כדעה ראשונה ובספר מעשה רב איתא שהגר"א נהג לומר התרגום אחר כל פרשה פתוחה או סתומה או אחר מקום שנראה יותר הפסק ענין ודעביד כמר עביד כמר עביד".

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ז סי' לג) כתב "הנה כבודו קרא ושנה אלי בלוחות שניות ושלישית בענין חיוב שנים מקרא ואחד תרגום בכל שבוע, וע"פ המבואר בש"ס פ"ק דברכות ובשו"ע או"ח - ובודאי כמצוה עושה בזה כי רואים אנו שבני אדם מזלזלין בזה מאד, וחז"ל הבטיחו בזה אריכת ימים, ואם העיקר קריאת התרגום או מספיק פירש"י, או אולי עדיפא פרש"י, או שניהם יחדיו, כבר מבואר בים של שלמה קידושין פ"ב סי' י"ד דבתחילה נטה דרש"י עדיפא, וכי שכל המפרשים נתנו כתר מלוכה לפירש"י וכן דעת הסמ"ג והטור, אלא שר"י ור' עמרם ור' נטרואי כתבו דוקא תרגום אונקלוס שזכה שניתן בסיני וכתב מהרש"ל דהענין שאמרו דוקא שנים מקרא ואחד תרגום מזה שיש בזה סוד לחז"ל ע"כ כל אדם צריך להשתדל לקיים כדבריהם, וכן ישתדל לסיים גם פירש"י ואולי יגיע גם לסוד ה' ליראיו, ומצדד מהרש"ל דמי שאין הזמן מספיק יקרא פירש"י דוקא ולא תרגום וכנראה אין דעת הפוסקים כן, ומן הנסיון דטוב לקרוא כל יום מימות השבוע פרשה אחת עם תרגום ופירש"י אם אפשר וכן נהגו הרבה גדולים, ולסיים הפרשה בערש"ק או לכה"פ לפני סעודת הבוקר ולענין סדר הקריאה אין לנו הכרעה דרוב העולם קוראין פסוק ב' פעמים ואח"כ תרגום ולא כל פרשה ופרשה ואח"כ תרגום, אבל גם דרך זה מובחר לכתחילה.

ומאז שמעתי מעדות נאמנה במי שהי' ביחד עם רבינו החפץ חיים זי"ע באחד מערי פולין כשנסע עוד בעצמו למכור את ספריו הק' - שראה איך החפץ חיים מעביר הסדרא פסוק פסוק ועל כל פסוק תרגום פירש"י, וכן רמב"ן - ולא הפסיק בדיבור עד שסיים כולי' שבחי' דמרא".

ומה שכתבנו שניתן לצאת ידי חובה גם בקריאת הפרשה כולה - כן מבואר ממה שפסק השו"ע (סי' רפה סעי' ה) "יכול לקרות הפרשה שמו"ת בשעת קריאת התורה" וביארו האחרונים בדבריו דהיינו

שיקרא מילה במילה עם הבעל קורא וזה נחשב לו לשתי קריאות ואחר כך ישלים התרגום. ועיין בשמירת שבת כהלכתה (ח"ב פמ"ב סעי' נט) ובחזו"ע (שם).

מאיך יש שכתבו שאסור לעשות זאת. כפי שכתב המשנה ברורה (סי"ק יד) "בסימן קמ"ו במ"א סק"ה הביא בשם השל"ה שמחמיר בזה אלא הכל צריכין לשמוע הקריאה מפי הש"ץ וכן הוא דעת הגר"א שהובא בספר מעשה רב דצריך לשמוע כל תיבה ותיבה ולראות בחומש ולא יסייע להקורא כלל ומשמע שתפסו העיקר כדעת השבלי לקט בשם רבו והר"מ שהובא בהגהות מיימוני ובב"י שם דרק בין גברא לגברא מותר. ומ"מ נראה דלקרוא בלחש מלה במלה עם הש"ץ אין להחמיר בזה כיון שמכוין אז גם לשמוע כל תיבה מפי הש"ץ והמ"א הביא שם בשם מטה משה דלכתחלה נכון לעשות כן וכ"כ כמה אחרונים" [ומקור דברי הגר"א שהביא הם בספר מעשה רב (סי' קלא), וע"ע בחוט השני (שבת ח"ד פ"ז ס"ק א)]

4. בתוס' (ברכות ח א) הביאו מחלוקת איזה תרגום יש לקרוא "יש מפרשים והוא הדין ללועזות בלע"ז שלהן הוי כמו תרגום שמפרש לפעמים. כי כמו שהתרגום מפרש לע"ה כך הם מבינים מתוך הלע"ז. ולא נהירא שהרי התרגום מפרש במה שאין ללמוד מן העברי כדאשכחן בכמה דוכתי דאמר רב יוסף (מגילה ג א) אלמלא תרגומא דהאי קרא לא ידענא מאי קאמר על כן אין לומר בשום לשון פעם שלישית כי אם בלשון תרגום".

וכתב הטור (סי' רפה) "ואם למד הפרשה בפירש"י חשיב כמו תרגום שאין כוונת התרגום אלא שיבין הענין אבל אם קורא בשאר לעז לא"

ובבית יוסף הביא את המחלוקת והכריע "התוספות (ד"ה שנים) והרא"ש כתבו שם שיש מפרשים דהוא הדין ללועזות דלעז מהני כמו תרגום ולא נהירא שהרי התרגום מפרש כמה דברים שאין להבין מתוך המקרא. וכתב הרא"ש עוד (שם) ונראה שהקורא בפירוש התורה יוצא בו ידי תרגום כיון שמפרש בו כל מלה ומלה, וכן כתב סמ"ג (עשין יט, קג ע"ג) וז"ל ואני דנתי לפני רבותי שהפירוש מועיל יותר מהתרגום והודו לי, וכתבו המרדכי שם (סי' יט) והגהות (מיימוניות) בפרק י"ג מהלכות תפלה (אות ש) דברי סמ"ג מיהו כתבו סמ"ג והגהות דאין נראה לר"י ורב עמרם (בסידורו ח"ב סי' לא) ורב נטרונאי שכתבו שהתרגום זכה מפני שניתן בסיני (מגילה ג א) ע"כ. וירא שמים יצא את כולם ויקרא התרגום ופירוש רש"י".

להלכה פסק השו"ע (סעי' ב) "אם למד הפרשה בפירוש רש"י חשוב כמו תרגום, וירא שמים יקרא תרגום וגם פירוש רש"י".

וכתב המשנה ברורה (ס"ק ו) "כי התרגום יש לו מעלה שניתן בסיני וגם הוא מפרש כל מלה ומלה ופירש"י יש לו מעלה שהוא מפרש את הענין ע"פ מדרשי חז"ל יותר מהתרגום ובאמת כן ראוי לנהוג לכל אדם שילמוד בכל שבוע הסדרה עם פירש"י לבד התרגום כי יש כמה פרשיות בתורה ובפרט בחלק ויקרא שא"א להבינם כלל ע"י תרגום לחוד מי שאין בידו תרגום רק החומש לבד יש לו יקרא שני פעמים מקרא ואח"כ כשיזדמן לו תרגום יאמר. לא יקרא פסוק המאוחר קודם המוקדם אלא יקרא כסדר. לא יקרא התרגום תחלה ואח"כ מקרא אלא יקרא לכתחלה שנים מקרא מקודם ואח"כ תרגום. אם אפשר לו שלא יפסיק בשמו"ת על שום דבר הוא טוב ויפה מאד וכן ראיתי מהמדקדקים עושין כן וכן ראוי לבעל נפש לעשות".